

УДК 371.137:016

**ПОЕТАПНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СПІВАЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ
СТАРШОКЛАСНИКІВ У ГУРТКОВІЙ РОБОТІ****Шень Цзіньге**аспірантка факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Анотація. Стаття розкриває особливості розробленої поетапної методики формування співацьких здібностей старшокласників у гуртковій діяльності. Виокремлено специфіку музичної підготовки школярів у процесі оволодіння ними певними співацькими знаннями й навичками в позаурочний час. Особливості розвитку співацьких здібностей у старшокласників визначено з урахуванням специфіки психофізіологічного та музичного розвитку учнів старшого шкільного віку. Розроблена методика складається з чотирьох взаємопов'язаних етапів навчання: інформаційно-спонукального, когнітивно-оцінного, творчо-виконавського, коригувально-конструктивного. Визначені етапи взаємопов'язані між собою і частково потребують паралельного використання. На кожному етапі педагогічного експерименту чітко сформована мета, підібрані відповідні методи організації навчальної діяльності учнів і забезпечено зв'язок та взаємопроникнення всіх напрямів роботи для формування співацьких здібностей старшокласників.

Ключові слова: співацькі здібності; старшокласники; гурткова діяльність; поетапна методика.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Процес відродження української державності вимагає не лише розбудови сучасної політичної та економічної системи України, але й комплексного вивчення її музичної культури, повернення народу духовних цінностей, створених попередніми поколіннями. Із цієї позиції співацьке навчання підлітків вимагає ретельного вивчення для успішного впровадження в практичну діяльність. Тому особливої уваги заслуговує питання зростання ролі музично-естетичної культури школярів, завдяки якій відбувається їхнє особистісне становлення, формування свідомості, здатності до розуміння музичного мистецтва. Особистість старшокласника має велике значення в системі мистецького навчання й виховання, бо музика відіграє особливу роль у їхньому житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічних дослідженнях А. Акімової, Б. Ананьєва, Н. Білокіної, Л. Виготського, О. Ковальова, Г. Костюка, В. Крутецького, Н. Кузьміної, М. Лейтеса, З. Леонової, О. Леонтьєва, Є. Мілеряна, К. Платонова, С. Рубінштейна, Б. Теплова, І. Тесленко, В. Шадрікова, І. Якиманської та ін. обґрунтовано, що здібність є однією з найважливіших внутрішніх умов, яка забезпечує створення фундаменту вмінь учнів. Адже проблема розвитку здібностей є однією з найбільш складних і постійно досліджуваних у різних наукових сферах діяльності. Розглядаючи здібності, слід урахувувати те, що вони є реальним

предметом психолого-педагогічних досліджень і проявляються в діяльності та поведінці людини.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у висвітленні методики формування співацьких здібностей старшокласників у гуртковій діяльності. Із цієї позиції на особливу увагу заслуговує питання зростання ролі музично-естетичної культури школярів, їхнє розуміння музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія здібностей представлена в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів (Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Гончаренко, І. Іщенко, О. Ковальов, Г. Костюк, С. Кулачківська, В. Крутецький, О. Леонтьєв, М. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, Л. Момот, Я. Пономарьов, Б. Теплов, С. Рубінштейн, В. Шадриков, В. Ямницький, Дж. Гілфорд, Д. Рензуллі, К. Роджерс, С. Торренс та ін.), які визначають здібності як психічні властивості індивіда, що регулюють їхні досягнення і слугують умовою життєдіяльності; властивості функціональних систем, що реалізують окремі психічні функції, мають індивідуальну міру прояву, виявляються в успішності та якісній своєрідності засвоєння й реалізації діяльності.

У сучасній теорії здібностей суперечним є питання про структуру здібностей, співвідношення між задатками та здібностями. Більш поширеною є думка, що задатки є органічною успадкованою передумовою розвитку здібностей особистості. Щоб задатки перетворилися на здібності, окрім природженої схильності, потрібно, щоб людина активно включилася до діяльності, виявила зацікавленість, бажання займатися нею, проявила певні вміння та навички. Адже часто буває і так, що, маючи неабияку схильність до певного виду діяльності, людина не використовує цей природний дар, не розвиває свої здібності.

Для підвищення ефективності співацького навчання старшокласників була розроблена авторська поетапна методика. Ця методика складається з чотирьох взаємопов'язаних етапів навчання: інформаційно-спонукального, когнітивно-оцінного, творчо-виконавського та коригувально-конструктивного.

Перший етап – *інформаційно-спонукальний* – спрямований на формування мотивації учнів до гурткової діяльності, надання інформації школярам про специфіку розвитку співацьких здібностей, формування початкових знань і навичок вокальної діяльності, ознайомлення з правилами гігієни та охорони співацького голосу.

Другий етап – *когнітивно-оцінний* – передбачає безпосереднє здійснення розвитку вокально-технічних навичок (співацька постава, співацьке дихання, звукоутворення, дикція, інтонація); володіння художньо-виконавськими навичками.

Третій етап – *творчо-виконавський* – передбачає застосування набутих вокальних умінь та навичок на практиці, узагальнення та закріплення досвіду вокального виконавства; підготовка учнів до виступів на шкільних концертах, фестивалях, конкурсах тощо.

Четвертий етап – *коригувально-конструктивний*. На цьому етапі відбувається рефлексія, проводиться аналіз, визначається, що вдалося досягнути учню, які навички має вдосконалювати та які методи й форми варто застосувати для подальшого розвитку співацьких здібностей.

На кожному етапі формувального експерименту окреслено мету, підібрано відповідні методи організації навчальної діяльності учнів і забезпечено взаємозв'язок та взаємопроникнення всіх напрямів для розвитку вокальних здібностей учнів.

Метою першого етапу (інформаційно-спонукального) є формування в учнів мотивації до гурткової діяльності. Для цього їм було надано необхідну інформацію про специфіку вокальної діяльності, ознайомлено з правилами гігієни та охорони співацького голосу для ефективного розвитку вокальних здібностей під час занять у вокальному гуртку. Для реалізації окресленого етапу було використано переважно такі методи та форми: лекція, бесіда, практичні заняття, самотійна робота.

Із цієї позиції важливо визначити зміст поняття «мотивація». Під мотивацією розуміємо комплекс мотивів, що визначають активність особистості та спрямовують її дії. На думку С. Гончаренка, мотивація – це «система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Як мотиви можуть виступати: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини. Одна й та сама діяльність може здійснюватися з різних мотивів. Значення мотивів для поведінки, діяльності й формування особистості учнів дуже важливе» [1, с. 295]. Отже, мотивація розглядається як система впливів, що стимулюють поведінку старшокласників та сприяють їхній готовності до дії.

Співацькі заняття можуть сприйматися учнями поверхово, адже часто старшокласники, які проявили зацікавленість та бажання займатися у вокальному гуртку, бачать кінцевий бажаний результат не в розвитку співацьких здібностей, а у виступах на сцені, участі в конкурсах. Вони бажають гарно співати в караоке, не розуміючи того, як важливо систематично та послідовно займатися розвитком власних співацьких здібностей. Тому на першому етапі методичної роботи важливо було показати специфіку професійного підходу до занять вокалом.

Досить ефективним методом на першому етапі експериментальної роботи було прослуховування аудіо-, відеозаписів досить досконалого виконання вокальних творів та для порівняння представляти різні рівні виконання вокальної музики. У процесі цієї роботи важливо було обговорити з учнями, що впливає на якість виконання, проаналізувати індивідуальні можливості учнів, скласти перспективний план розвитку співацьких здібностей кожного старшокласника.

На першому етапі експериментальної роботи зі старшокласниками важливо розкрити основні питання користування й збереження голосового апарату; дати загальні відомості з фізіології, патології та гігієни співацького голосу; допомогти зрозуміти причини, які викликають проблеми голосового

апарату під час занять вокалом; розкрити сутність знань, які допоможуть уникнути голосових розладів і захворювань; засвоїти основні гігієнічні правила і рекомендації для фахової голосової діяльності; оволодіти основними прийомами загартовування організму; отримати елементарні знання з долікарської допомоги для подолання найпоширеніших фоніатричних захворювань, які мають відношення до стану голосового апарату.

Метою другого етапу (когнітивно-оцінного) є здійснення розвитку вокально-технічних навичок (співацької постави, співацького дихання, звукоутворення, дикції, інтонації); оволодіння художньо-виконавськими навичками. Під час занять важливо стежити за голосоутворенням. Необхідно приділяти увагу положенню голови і корпусу, що впливає на створення відповідного положення й органів голосового апарату. Будь-яке непотрібне скорочення м'язів тіла викликає відповідну зайву напругу м'язів усіх складових голосових органів. Педагогічним завданням під час занять вокального гуртка є зняття напруги з м'язів тіла і встановлення співацького положення голови і корпусу. Для цього необхідно слідкувати, щоб поза учня була зручною і природною.

Дотримуючись порад О. Юрко, можна досягнути успішного розвитку співацьких здібностей за таких умов: учень повинен стояти зручно на двох ногах, що забезпечує стійкість тіла, рівномірний розподіл навантаження на всі м'язи і мускули, що мобілізує нервову систему; потрібно, щоб він стояв прямо без напруги, розвівши назад плечі, злегка піднявши груди і прогнувши поперек. Плечі повинні бути добре розгорнуті на прямому хребті (це допомагає повноцінно брати дихання в легені й використовувати грудний резонатор). Голову не опускати і не закидати, тримати на вільній, не затиснутій шиї (це забезпечує свободу гортані і глотки, їхній природний стан). Усе повинно сприяти повноцінному звучанню голосу. У процесі цієї роботи обличчя учня повинне бути звільненим від гримас. У процесі вокального навчання посмішка важлива як фактор задоволення від виконання. Як почуття радості викликає посмішку і блиск в очах, так посмішка на обличчі змушує учня відчувати піднесеність і радість від творчості. Не випадково старі італійські педагоги вимагали під час співу і перед ним посміхатися, робити «ласкаві очі».

Усі ці дії, за законом рефлексу, викликають потрібний внутрішній стан, так само як м'язова зібраність, – нервову готовність до виконання завдання. Саме ця робота сприяє внутрішній розкутості й прояву емоційності учнів. Руки повинні бути вільні, не напружені, не затиснуті за спиною чи на грудях, а опущені з боків, що в будь-який момент дозволяє зробити вільний жест. Дуже корисно в процесі співу уявляти собі, що на голові тримаєш глечик із водою, що допомагає виробляти баланс шиї та інших м'язів, що тримають голову [2, с. 67].

У співацькому процесі важливо стежити, щоб спина залишалася прямою, а поперек прогнутим. При цьому не слід торкатись спинки стільця, тому що опора на спинку стільця приводить до зміни положення і стиснення діафрагми. Говорячи про розвиток співацьких здібностей, необхідно акцентувати увагу на

механізмах здійснення співацького дихання. Для співацького дихання (на опорі) потрібен достатній об'єм повітря, що проходячи поступово, активним, цілеспрямованим струменем через голосові складки, як смичок по струнах, змушує наш «голосовий інструмент» звучати. Важливо, щоб учні усвідомили важливість дихання в процесі звуковедення.

На думку Ю. Юцевича, дихання буває трьох видів: ключичне, грудне, грудочеревне (діафрагмальне) [3, с. 67]. Ключичне дихання – дуже поверхневе. При цьому в людини піднімаються плечі, «вішаються» ключиці (це зовнішній прояв), а повітря входить лише у верхівки легенів, зовсім не розсовуючи грудну клітину. Таке дихання не підходить для співу. Той, хто співає, повинен так брати дихання, щоб «розкривалася» грудна клітина, наповнюючись повітрям, а плечі були спокійними, спина прямою [3, с. 86].

Загальновідома вправа «Загасити свічку» дає можливість учням зрозуміти механізм співу на опорі дихання. Так, необхідно запропонувати учню загасити свічку. Він легко, не задумуючись спокійно набере повітря і задує полум'я. Потім рекомендовано учню повторити дії та прослідкувати алгоритм дій. Учень має озвучити, що повітря наповнює груди (легені), а потім спрямованим потоком посилається назовні. І наголосити, що подібний процес відбувається, коли учень говорить або співає, тобто в кожній новій фразі спочатку вдих – потім спрямований видих.

Дуже часто діти потрапляють в гурток лише в старшому шкільному віці, тому навички дихання, які мали бути сформовані в молодшому та середньому віці не сформовані. Тому керівнику гуртка необхідно почати спочатку і навчити реберному, грудному диханню учнів. Педагогу необхідно навчити учнів не піднімати плечі, а також навчити вмінню розширити ребра. Але при цьому необхідно зважати на індивідуальні фізичні властивості, тому що це переважно залежить від їхньої фізичної конституції: у дітей зі слабкою і млявою мускулатурою розсування ребер здійснюється вкрай загальмовано. У тих учнів, які більш розвиненні фізично, цей процес відбувається більш активно і природно.

Найбільш важливим моментом у розвитку співацького дихання є його затримка, яка обов'язково повинна фіксуватися учнем. Як правило, перевага в співацькій практиці надається м'якій атаці, коли «включення» голосових складок і подача дихання відбувається одночасно і координовано. Цей вид атаки забезпечує спокійний і точний початок звуку, що створює найкращі умови для роботи голосових складок та інтонаційну точність звуковідтворення. Уява учня повинна допомогти відчувати це «бажання» позіхання, що повинно відбуватися в такий спосіб: верхня щелепа і піднебіння «піднімаються», а глотка звільняється й опускається.

Третій етап (творчо-виконавський) спрямований на застосування набутих вокальних умінь та навичок у практичній виконавській діяльності, узагальнення та закріплення досвіду вокального виконавства. На цьому етапі здійснюється підготовка учнів старшого шкільного віку до виступів на шкільних концертах,

фестивалях, конкурсах тощо. Орієнтація на співацьке самовдосконалення учнів здійснюється шляхом активного використання вокальних тренінгів, артикуляційних вправ, творчих завдань. Провідними методами цього етапу є методи спільного аналізу співацької виконавської діяльності, метод перехресних спостережень за якістю виконуваного твору, ескізного вивчення пісень, метод вербальної адаптації, візуально-вербального діалогу, метод відеоетюдів на розвиток міміки, пантоміміки тощо.

Четвертий етап (коригувально-конструктивний) передбачає формування здатності старшокласників у донесенні створеного вокально-виконавського образу до слухачів. У цьому процесі великого значення набуває мистецька рефлексія, що спрямована на усвідомлення старшокласниками цінностей музично-вокальної діяльності. На цьому етапі проводиться всебічний аналіз із питань розвитку співацьких здібностей старшокласників, визначається, що вдалося досягнути учню, які навички має вдосконалювати та які методи й форми варто застосувати для подальшого розвитку співацьких здібностей. Провідними методами цього етапу є метод поточних зауважень, коментування художньо-навчальних дій, метод вербалізації образного змісту художньо-музичних творів, творчі завдання, аудіо-, відео- та інтернет-методи.

Висновки. Розроблена методика формування співацьких здібностей старшокласників у гуртковій роботі пройшла експериментальну перевірку. Після завершення формувального експерименту було проведено прикінцевий зріз, який виявив позитивну динаміку в досягнутих рівнях формування співацьких здібностей старшокласників. Прикінцеві результати в експериментальних і контрольних групах щодо рівня розвитку співацьких здібностей є наслідком дії методики, а не впливу випадкових чинників. Порівняння даних щодо динаміки розвитку співацьких здібностей в експериментальних і контрольних групах довело ефективність запропонованої методики формування співацьких здібностей старшокласників у співацькому гуртку. Якісний та кількісний аналіз результатів експериментальної роботи, їхня статистична обробка підтвердили ефективність розробленої методики формування співацьких здібностей старшокласників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Юрко О. О. Вокальне виховання дітей та юнацтва в закладах додаткової освіти: Методичний посібник для вчителів музики загальноосвітніх шкіл, керівників вокальних гуртків, студентів диригентсько-хорових факультетів музичних та педагогічних вузів. / О. Юрко. - Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2005. – 138с.
3. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу: Навч.-метод. посібник. / Ю. Юцевич. – К.: ІЗИН, 1998. – 160с.

ПОЭТАПНАЯ МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ПЕВЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТАРШЕКЛАССНИКОВ В КРУЖКОВОЙ РАБОТЕ

Шень Цзиньге

аспирантка факультета искусств имени Анатолия Авдиевского
Национальный педагогический университет имени Н. П. Драгоманова
г. Киев, Украина

Аннотация. Статья раскрывает особенности разработанной поэтапной методики формирования певческих способностей старшеклассников в кружковой деятельности. Выделена специфика музыкальной подготовки школьников в процессе овладения ими определенными певческой знаниями и навыками во внеурочное время. Особенности развития певческих способностей у старшеклассников определены с учетом специфики психофизиологического и музыкального развития учащихся старшего школьного возраста. Разработанная методика состоит из четырех взаимосвязанных этапов обучения: информационно-побудительного, когнитивно-оценочного, творческо-исполнительского, корректирующе-конструктивного. Эти этапы взаимосвязаны между собой и частично требуют параллельного использования. На каждом этапе педагогического эксперимента четко сформированы цель, подобраны соответствующие методы организации учебной деятельности учащихся и обеспечивается связь и взаимопроникновение всех направлений работы с целью формирования певческих способностей старшеклассников.

Ключевые слова: певческие способности; старшеклассники; кружковая деятельность; поэтапная методика.

A STAGE-BASED METHODOLOGY OF FORMING SENIOR PUPILS' SINGING SKILLS IN THE EXTRA-CURRICULAR WORK

Shen Jingui

Post-graduate Student of Art Faculty named after Anatolii Avdiievskiy
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine

Abstract. The article reveals the peculiarities of a stage-based methodology of forming senior pupils' singing skills in the extra-curricular work. The relevance of the problem is proved as nowadays the special attention is paid to the role of pupils' musical and esthetic education as the personal development, the formation of the consciousness and ability to understand musical art take place in this process. The author discloses the main studies on the problem and, as a result, emphasizes that skills are the real object of psychological and pedagogical researches and are shown in a person's activities and behaviour.

The aim of the article is to reveal methods of forming the senior pupils' singing skills, taking into account the growing role of pupils' music and esthetic culture and their understanding of the musical art.

The specifics of the pupils' musical training while mastering certain singing knowledge and skills in the extra-curricular work is singled out. The peculiarities of development of senior pupils' singing skills are determined taking into account the specifics of senior pupils' psychophysiological and musical development. The designed methodology contains four interrelated stages of education: information and incentive, cognitive and evaluative, creative and performing, corrective and constructive ones. The identified stages are interrelated and require parallel use. At each stage of the pedagogical experiment, the goal is clearly posed, the appropriate methods of organizing the pupils' learning activities are singled out, and the communication and interpenetration of all work areas are provided with the aim of forming senior pupils' singing skills.

The methodology has been checked experimentally. The experiment results show the positive dynamics in the levels of senior pupils' singing skills. He author proves that these results are not spontaneous and the designed methodology is effective.

Key words: singing skills; senior pupils; extra-curricular activity; stage-based methodology.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Yurko, O. O. (2005). *Vokalne vykhovannia ditei i yunatstva v zakladakh dodatkovoi osvity [Children's and young people's singing education in additional education institutions]*. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenko [in Ukrainian].
3. Yutsevych, Yu. Ye. (1998). *Teoriia i metodyka formuvannia ta rozvytku spivatskoho holosu [Theory and methodology of forming and developing singing voice]*. Kyiv: IZYN [in Ukrainian].

Матеріали надійшли до редакції
08.11.2017 р.